

Pompeu Fabra

Converses Filològiques Volum II

Edició crítica a cura de Joaquim Rafel i Fontanals

ISBN:84-350-5111-0

primera edició: setembre de 1984

(c) Fundació Enciclopèdia Catalana, 1984 | per cessió de Carolina i Dolors Fabra

(c) EDHASA, 1984 | Diagonal 519/521, Barcelona 08029

Imprès a Nova-Gràfik | Puigcerdà, 127, Barcelona 08019

(*conversa*)

323

21.02.1923

Mentre un mot com *grossa* es descompon en síl·labes gràfiques *gros* i *sa*, un mot com *sella* es descompon en síl·labes gràfiques *se* i *lla*; i això és perquè en català el símbol *ll* és considerat com una lletra (que, en l'alfabet, va darrera la *l* i davant la *m*).

El mateix símbol *ll* servia en català antic per representar la *l* doble (*intelligent*). Evidentment, una *l* duplicada era el símbol més adequat per a la representació de *l* geminada; però com que malauradament el català representa la *l* palatal per *ll* (*sella*), la llengua moderna, a fi d'evitar possibles faltes de lectura, intercalà un guionet entre les dues *l* representatives d'una *l* geminada (*intel·ligent*). Aquest guionet intercalat donava al mot l'aspecte d'un mot compost; dividit en dos fragments pel guionet, el mot semblava ésser la suma de dos mots; i al mal efecte que això produïa es degué en gran part que s'estengués el costum de reemplaçar la *l* duplicada per la *l* simple (*intelligent*).

Quan l'Institut es decidí a restablir la *l* doble en tots els mots erudits que la tenen en llur origen, hagué de pensar a reemplaçar el guionet per un altre signe que no desacostés excessivament les dues *l*. Aquest signe no podia ésser altre sinó un punt, que permetria d'escriure les dues *l* tan acostades l'una a l'altra com les del símbol *ll*, en què res no hi ha interposat entre ambdues. S'adoptà, així, per a la *l* doble el símbol *ll*; però es topà amb una dificultat tipogràfica: agafant, en la impremta, dues *l* i interposant entre elles un punt volat, el símbol obtingut amb la juxtaposició d'aquestes tres peces no responia evidentment a l'objecte que hom s'havia

proposat en reemplaçar el guionet pel punt, puix que la distància entre les dues *l* resultava encara potser més gran amb el punt que amb el guionet. Llavors es veié la necessitat de fabricar una matriu amb el dibuix *ll*, de manera que els tres signes que constitueixen el nou símbol anessin tots tres en una sola peça.

Ja hi ha algunes impremtes que tenen aquesta unitat tipogràfica (*ll*) i seria hora que no manqués a les caixes de cap bona impremta catalana, com tampoc la *ç*, ni les vocals amb accent greu... ni l'apòstrof. (Encara hi ha impremtes que en lloc de l'apòstrof usen una coma invertida!). Però, tot recomanant l'adquisició d'aquella unitat tipogràfica a les impremtes que no la tenen, ja ens cal recomanar a les que la tenen que no incorrin en un disbarat que havem pogut constatar recentment en un imprès català. És evident que un mot com *il·lús* s'ha de descompondre en *il-* i *lús*, com *innat* en *in-* i *nat*, com *immens* en *im-* i *mens*, com *adquirir* en *ad-* i *quirir*; doncs bé, en el dit imprès havem trobat *intel·ligent* descompost en *inte* i *lligent*. És clar: com que les dues *l* i el punt són d'una peça!...

No: quan un mot com *intel·ligent* s'ha de partir entre la segona i la tercera síl·labes, el primer fragment ha d'ésser *intel-* i el segon *ligent*; i, naturalment, si aquell mot estava ja compost amb la unitat tipogràfica *ll*, aquesta ha de reemplaçar-se amb les tres unitats *l*, *-* i *l*, que aniran, les dues primeres a la fi d'una ratlla i la tercera al començament de la ratlla següent.

ll (en dues peces), símbol de la *l* palatal, és una lletra i la divisió sil·làbica no l'afecta (*sella* es descompon en *se-* i *lla*); en canvi *ll* (una sola peça), símbol de *l* geminada, és una lletra duplicada i com a tal no pot començar ni acabar ratlla (*il·lús* es descompon en *il-* i *lús*).

(conversa)

391

13.06.1923

Encara una vegada més parlem de la *l* doble.

En primer lloc, per recomanar als escriptors que es prenguin la pena d'aprendre la llista dels mots que cal escriure amb *l* doble. Els mots corrents que tenen *l* doble són en molt curt nombre, i no és pas gens difícil d'aprendre'n la llista. Trobar a cada moment grafies com *rel·ligió* o *cel·lebrar* o *el·legir*, és una cosa verament vergonyosa.

En segon lloc, per recordar que les dues *l* que representen una *l* doble han d'anar ben juntes, gairebé tant com les dues *l* que componen la *ll*. Hem notat que molts, en escriure un mot en *l* doble, acostumen a deixar entre les dues *l* un espai capaç de contenir una *m*. Intercalar un llarg guió entre les dues *l* sembla haver-se erigit avui en regla cal·ligràfica, quan tanmateix el mot seccionat així és d'un efecte deplorable.

I els impressors espaien també les dues *l* continuant a realitzar la doble *l* amb dues *l* separades per un punt volat. ¿Quan es decidiran, almenys els que imprimeixen molt en català, a adquirir el signe *l·l*?

Aquesta transcripció...

- A estat feta per documentar el projecte «Lletra de Convit per la Ela Geminada» que proposa restaurar la dignitat tipogràfica i la presència als teclats del nostre dígraf més significat.
- Les paraules del mestre Fabra, escrites l'any 23, han estat preses per il·lustrar amb renovada actualitat la problemàtica de la Ela Geminada, que malgrat el salt tecnològic (del plom al píxel) continua plenament vigent.
- Intencionadament la composició de la Ela Geminada d'aquest document ha estat tractada de forma diferent en ambdues converses. A la conversa 323 per compondre la Ela Geminada hem utilitzat el caràcter «ldot» + «ela» (dos caràcters). A la conversa 391 per compondre la Ela Geminada hem utilitzat el caràcter «ela» + «punt volat» + «ela» (tres caràcters). Sigui amb l'ús de dos caràcters (molt complicat d'accedir) o amb els ja habituals tres caràcters, queda palès clarament el daltibaix tipogràfic ple d'incoherències que novament tenim amb la tipografia digital.
- Aquest document ha estat compostat des d'un sistema MacOSX v10.3, amb el programari TextEdit 1.3 i les tipografies Didot Regular, Didot Italic, Didot Bold, Helvetica Neue Light i Helvetica Neue Regular.
- Trobareu una versió electrònica d'aquest document a http://femfum.com/PDF/ElaGeminada/PF_CF_323_391.pdf